DE GEMERTSE RUZIE

door J.J.M. Sicking

De heer Martien van der Wijst, die in 1980 zo'n mooie "Beknopte Geschiedenis van Gemert" schreef, vroeg mij in een uitvoerige brief om dingen die ik wist, te spuien. Ik meen dit niet beter te kunnen doen dan door mijn ideeën te geven over de befaamde ruzie, die Gemert jarenlang in twee kampen verdeelde. Och, bijna elk dorp had twee partijen, maar over de Gemertse Ruzie praatte het hele bisdom.
Toen ik indertijd de stukken van "Gemerts Belang" in handen kreeg, dacht ik er eindelijk achter te komen waar het nu eigenlijk over ging. Dat viel me bitter tegen. Wèl las ik er uit dat men een strop gehaald had toen men zich bij de Bisschop beklaagd had over Deken van Beek, en dat men toen zelfs aan de Nuntius te Brussel geschreven had zonder enig resultaat. Begreep ik het goed, dan vond men dat de Deken niet met zijn tijd was meegegaan en sociale vernieuwingen in de weg stond. Begrijpelijk was dan ook dat, toen Poell pastoor werd (juli 1915, A.T.), "Gemerts Belang" 'officieel' werd opgeheven, maar nu kwamen juist de oude mensen van "Gemerts Belang" in verzet tegen de vergaande sociale initiatieven, de "nijigheden" van de Pastoor. Wie waren de voornaamste aanstokers?
Daarvoor kende ik in mijn tijd de Rijksontvanger Tonnaer, Pieter Bijvoet, de Brouwer en de zonen van Notaris van Kemenade, die te Gemert woonden, en daarnaast Peerke Slits die men de "Antichrist" noemde, met een ander van Esdonk, "de Philosoof", voorts ene Van Zeeland, de aannemer Willem van Eupen en al de boeren die bij "de Clubs" hoorden, die dus aangesloten waren bij de "Maatschappij van Landbouw". Daartegenover stonden, tenminste vóór de tijd van Pastoor Poell, Burgemeester Buskens, Henri Corstens, en àl die tijd de oudfabrikant Johan Prinzen, Harrie van Abeele, en vooral de leden van de Boerenbond van Pater v.d. Elsen met de Van de Elsens natuurlijk voorop, en Dries Verhofstadt en Van de Vossenberg, de Voorzitter en de Secretaris. In het algemeen

stonden de leden van de "Rooj Skut" hier achter, wat wellicht een aanwijzing is bij het zoeken naar de oorzaak van de tweespalt.De wevers stonden er tot aan de tijd van Pastoor Poell, die hen naar voren haalde, buiten. Toen kregen Bertje van Gemert en de Penning en de Snijder ook een rol mee te spelen. In het algemeen lijkt het erop, of wrijvingen onder de boerenbevolking op een bepaald ogenblik door jonge ontevreden notabelen (men sprak van "onze patricische families") zijn aangegrepen, om zich tegen de straffe leiding van de Deken en de behoudzucht van hem en de Burgemeester op te stellen. Die behoudzucht was uitermate groot.
Behoudzucht dus: De Gemeente Gemert bezat nog een flink stuk grond ergens in de Peel, dat nu nog, naar ik meen, "Gemert" heet. De Staat had er stroken tussen liggen. Laat Gemert het nu verkopen voor een appel en een ei! Was er vooruit gezien, dan had dit de Gemeente rijk kunnen maken. Erger nog: Als tussen 1822 en '26 de Zuid-Willemsvaart wordt gegraven, is het nog niet lang geleden sinds Scheidius de goederen der Teutoonse Ridders kocht. Toen werd aan Gemert gepresenteerd om een haven te krijgen. Uiteraard moest er een flinke som op tafel komen. Scheidius was er voor. Er werd bij de plek waar de haven moest komen alreeds een fabriek gebouwd (het fabriek in de Hoef; de Hoeve behoorde aan het kasteel). Maar de Gemeenteraad is van penning zestien en stemt het af. Scheidius vertrekt woedend naar Arnhem. Veghel krijgt de haven, terwijl Ge in Gemert de boten in het Kanaal kondt horen toeten. Een aantal fabrikanten verlaat Gemert en vestigt zich in Helmond (zie ook: Gemerts Heem, jrg. 24(1982), nr.1, blz. 14-20).
Zo behoudzuchtig was Gemert. De geste van de Notabelen was dus niet te verwonderen, zij vonden aanleiding in de conservatieve geest en de bevoogding door Kerk en Gemeentebestuur. Het ongenoegen leefde vooral onder notabelen die lid waren van de "Sociëteit". Zij sloten zich aan bij de politieke vereniging "Gemerts Belang" (de "Tegenpartij"), die zich tegen de "R.K. Kiesvereeniging" (de "Goei Partij") afzette, waarachter Deken Van Beek, Burgemeester en Gemeenteraad en de Boerenbond stonden. Niet alle kinderen van Notaris Van Kemenade zullen het dan ook prettig gevonden hebben dat de Pastoorskrans ooit bij hen aan huis werd gehouden. De Notaris, die ook lid was van de Staten, was zeer clericaal gezind. Zijn zoon Eduard zou later pastoor worden te Heesch bij Oss. Ten huize van de Notaris was het (daarom weet ik dit) dat de wèl vooruitziende Pastoor van het nabij liggende

Beek, de latere Seminarie-President Mgr. Dr. L. Berkvens, er met Deken van Beek over sprak dat er toch zoveel armoe was in Gemert en dat die grotendeels opgelost zou kunnen worden, wanneer ook meisjes werk zouden kunnen vinden. Hij sloeg voor om kontakt op te nemen met de Firma Raijmakers te Helmond en het deze aantrekkelijk te maken door grond aan te bieden voor een fabrieksvestiging. Dàt deed Deken van Beek. Dit moet dus gebeurd zijn ten huize van de Notaris.
Maar Cor en Willem en ook Dora, die later met Pieter Bijvoet trouwde, moesten niet veel hebben van die Deken, die steeds maar duidelijk aan hun adres preekte tegen "Telegraaf", "Nieuwe Rotterdamsche Courant" en tegen dansen. Toen de vrome en uiterst vrijgevige mejuffrouw Fientje Verschure in haar Moeders woning (het huidige Gemeentehuis) een dansavond had georganiseerd, had de Deken dit met vermelding van naam en "van" vanaf de nieuwe preekstoel afgekeurd, zodat men zong: "En die het meeste gaf, rolde er het eerste af". Het was ook een doorn in het oog van de Deken, dat velen naar Helmond gingen om te dansen en de jongens in het Leerlinghuisje wisten wat zij moesten antwoorden als de Deken vroeg: "Wat gaat er naar Helmond?", "Bocht, mijnheer de Deken" klonk het dan. Zou Fientje Verschure al de laatste zijn om tegen de Deken in te gaan, de Van Kemenades en hun aanhang namen dit niet en verklaarden dat de Deken kinds was en moest verdwijnen. Daar deze notabelen, evenals die hen aanhingen, godsdienstige en kerkse mensen waren, probeerden zij langs een omweg de Deken dwars te zitten. Men meende dat hij zijn tijd niet meer verstond en men deed moeite bij de Bisschop van Den Bosch om hem te elimineren, daar hij te oud werd. Toen hierop niet werd ingegaan, heeft "Gemerts Belang" zich zelfs tot de toenmalige Nuntius te Brussel gewend met de boodschap dat de Deken verkindste.
Hoogtepunt in de onderlinge strijd vormde het samenvallen van het gouden priesterfeest van de Deken met het veertigjarig feest van Rector Klaassen van de Latijnse School (2 juni 1910). Het was bekend dat het niet goed boterde tussen die twee. De Deken had altijd bij de Rector gebiecht tot deze hem op een dag zegde: "Ik zal ten overstaan van U geen gebruik meer maken van mijn jurisdictiemacht". Dit ging men uitbuiten. Van Walsum, de directeur van het Gaspetroleumfabriekje toog naar de Deken om hem te vragen, niet of de Rector een plechtige H. Mis in de kerk op mocht dragen, maar brutaalweg om de kerk die dag te mogen gebruiken. De Deken, die de boel doorzag, weigerde, terwijl hij zei, dat 40 jaar

eigenlijk geen titel was. Van Walsum was goed voorbereid en repliceerde: "Maar, Mijnheer de Deken, er staat toch immers in het Evangelie: "Als Ge iets tegen uw broeder hebt...". De Deken liet hem niet uitspreken, maar ineens klonk het: "Juist, mijnheer Van Walsum, ga eerst naar Uw vrouw toe". De man was gescheiden. Toen ging men schuin tegenover de pastorie (in de Ruyschenberghstraat), in de tuin van Rector Claassen ter ere van deze een monument onthullen met een arend (de wetenschap) er boven op. "Hij pikt mij", mompelde de Deken toen. Met zulke plagerijen, met schotschriften en wat dan ook ging men voort. Men gaf een krant uit, waarin aanhangers van de Deken werden gehekeld. Er stond bijvoorbeeld van de minder kerkse mijnheer Keunen: "Jan Keunen, Roomsch-Katholiek" en van de weduwe van de Secretaris: "Mie de Sik met twee huwbare dochters".

De Kapelaans die zich mengden kwamen in moeilijkheden. Kapelaan Lommelaars werd bespioneerd en verdacht gemaakt. Men meent dat hij daarom ziek heen moest gaan en overleed. Dokter Kuiper zei mij: "Mijn vriend Lommelaars hebben ze hier vermoord". Toen een nieuwe kapelaan bij het huis van de Notaris uit de tram stapte, stonden Cor en Willem van Kemenade daar en zeiden: "Zo, ben Jij de nieuwe Kapelaan. We zullen Jou ook wel wegpesten".

Zulke dingen maken het begrijpelijk hoe het kon gebeuren, wat de Deken ontviel toen Cor van Kemenade jong gestorven was. De Deken stond aan het altaar, maar bij het "Oremus" keerde hij zich ineens naar de Diaken met de vraag: "Hoe heet hij ook weer?" "Cor, Cornelius" was het antwoord. Toen ontviel het de Deken: "Was 't Willem maar!" en vervolgde:"Deus qui" etc..

Trouwens, ik zag zelf een biljet dat blijkbaar van de "Goei Partij" was uitgegaan. Het was een schandelijke aanval op de Rijksontvanger, wien niet meer of minder in de schoenen werd geschoven dan dat hij de stier van Gemert was.

De Hemel zij gedankt dat dit alles verleden tijd is.

Er had veel eerder een eind aan moeten komen. Pastoor Poell heeft dit genoeg geprobeerd, zó zelfs datik dit de voornaamste fout acht die hij in Gemert gemaakt heeft. Hij wilde vruchten plukken die nog niet rijp waren. De eerste tijd dat hij in Gemert was, zag men hem bij voortduring bij mensen van de oude "Tegenpartij" en werkelijk: hij won er enkele. Maar mensen van de "Goei Partij" zagen dit niet graag. Herhaalde malen stond in het "Kerkklokje" een couplet uit Gezelles "Hiawatha's Lied": "Kinderen, ach mijn arme kinderen,

luistert toch en weest eendrachtig". Op de eerste steen van de nu toch gezamenlijk opgerichte Boterfabriek deed hij zetten: "... legde Pastoor Poell de eerste steen van "De Eendracht"" (1915). Poell was blij als een kind. Maar er was nog geen eendracht: Het Raadslid Marinus Coolen schreeuwde in de Raadsvergadering zó hard dat men hem aan de overkant van de straat verstond: "Het zou hier in Gemert allemaal goed gaan, als er maar geen drijver was!"
In het volgende "Kerkklokje" had de Pastoor een verhaaltje: "De Kapelaan was mooi aan 't vertellen van Jonas en de walvis. Maar Jantje had een vogeltje gezien en maar half geluisterd. Toen vroeg de kapelaan ineens: "En, Jantje, wat kunnen we daar uit leren?" Onthutst antwoordde Jantje: "Dâ ge, dâ ge nie subiet moet schrikken, al zette ze ne grote bek op". Heel Gemert begreep het. Men bleef echter zeggen, dat men Poell aan de ene kant van het dorp had ingehaald, maar dat men hem graag aan de andere kant wegbracht.
Poell bleef echter proberen om vrede te stichten.
Toen Kapelaan Van Erven hem wilde helpen(de vorige, Kapelaan Van Dooren had hem tegengewerkt) en meende dat het daartoe dienstig was om de door de "Tegenpartij" gehate Dries Verhofstadt en Kobus van de Vossenberg af te doen stemmen als Voorzitter en Secretaris van de Boerenbond, ondersteunde de Pastoor dit sterk. Zelf was ik er tegen en zag er geen heil in, zodat de twee mij vroegen:"Ge zult ons toch niet tegenwerken?" "Neen", antwoordde ik, "maar daarom waarschuw ik nu". Het tweetal werd afgestemd, maar de volgende morgen stond collega Van Erven al bij me om te vragen, om de storm die opgestoken was, te stillen. 't Waren goeie mensen en 't lukte dus! Maar de "Tegenpartij" bleef tegen.
Tôch heeft Poell die de vrede zozeer begeerde, na mijn vertrek uit Gemert (1922) nôg een keer een kapelaan overgehaald om iets dergelijks te beproeven. Ik sprak die kapelaan later en zei hem: "Dat doet Ge nooit meer, wel?". "Neen, nooit!", zei hij. De vruchten waren nog niet rijp. Tôch heeft Kapelaan Van Erven iets gedaan wat de rijpwording bevorderde. Hij richtte een "Jonge Boerenstand" op (1922) en van beide partijen sloten jongeren zich aan. Op zulke manier, die ook tot onderlinge huwelijken bracht, konden de vruchten langzaam rijpen. Kon ik niet op precieze wijze aangeven wat de juiste oorzaak en aanleiding tot de ruzie waren, U zult er nu toch iets van kunnen begrijpen. Nog iets: U zoudt Deken Van Beek onrecht aandoen, wanneer U gingt menen dat hij niet gezien was in Gemert. Dit was wél het geval en herhaalde malen merkte ik,

dat deze ijverige goede priester zijn mensen door en door kende. Hij had zijn eigenaardigheden en was te behoudzuchtig, maar 't was een goed pastoor. Ter illustratie nog deze anecdote: Bij een feest hadden de meisjes van de Congregatie hem extra goed bedacht. En Hij bedankte bovenarms met een: "Ik houd veel van de meisjes en de meisjes houden veel van mij".

J.J.M. Sicking
Oud-kapelaan van Gemert,
nu 88 jaar en emeritus.

een commentaar op "De Gemertse Ruzie":

GESCHIEDENIS VAN HOREN ZEGGEN: ZIN EN ONZIN !

door Ad Otten

De schrijver van het artikel "De Gemertse Ruzie" kwam heel lang geleden (in 1918) als jonge kapelaan in Gemert. Stammend uit een gegoed en burgerlijk milieu - zijn vader was een classicus uit 's-Hertogenbosch -werd kapelaan Sicking zomaar midden in het Gemertse dorpsleven geplant onder de hoede van pastoor Poell. Tot in 1922 zou kapelaan Sicking hier blijven. Gezien het feit dat hij tot op de dag van vandaag steeds weer herinneringen opdiept uit die Gemertse periode en die op tal van plaatsen ter publicatie aanbiedt,kan worden afgeleid dat Gemert diepe indrukken heeft achtergelaten bij de nu hoog bejaarde priester. In het artikel "De Gemertse Ruzie" vertelt hij over een kwestie die zijn aanleiding en hoogtepunt vond in de jaren 1909-1912. Voor het grootste deel verhaalt de emeritus dus een geschiedenis-van-horen-zeggen. Dat soort geschiedenissen kunnen weliswaar een belangrijke bron van informatie zijn, maar dan moeten ze wel getoetst en vergeleken worden met resultaten en gegevens die deugdelijk bronnenonderzoek opleveren. En het wordt er alleen maar interessanter op wanneer zou blijken dat de "geschiedenis-van-horen-zeggen" van geen kanten klopt met wat uit degelijk onderzoek kan worden afgeleid.

"De Gemertse Ruzie" was in feite een fel gevoerde strijd om de Gemertse raadszetels. Een gevecht tussen overwegend jongeren en progressief-liberalen aan de ene kant en conservatieven aan de andere kant. Het was een strijd die in de periode voorafgaand aan de eerste wereldoorlog op meerdere plaat-